

NECÂTÎ BEY'İN YAYIMLANMAMIŞ GAZELLERİ

İsmet ŞANLI¹

Özet

Necâtî Bey (ö. 914/1509), Klasik Türk edebiyatının kurucu şairleri arasında yer alır. Şairin günümüze ulaşan tek eseri Türkçe Dîvân'ıdır. Necâtî'nin Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi adına tertip ettiği bu Dîvân, Ali Nihat Tarlan (1963) ve Ozan Yılmaz tarafından (2015) yayımlanmıştır. En son yayımlanan Necâtî Bey Divanı'na göre eserde toplam 28 kasîde ve 654 gazel bulunmaktadır.

Edebiyat tarihi yazılmasında edebî metinlerin, özellikle divanların yayınlanması oldukça önemlidir. Günümüzde divan şairlerine ait pek çok divan neşredilmiştir. Bu divanlar hazırlanırken kimi divan nüshaları ya görülemedi veya bu divanların bir kısmı sonradan tespit edilmiştir. Bir divan şairine ait bütün şiirlerin tam olarak tespit edilebilmesi için yeni bulunan/ulaşılabilir divan nüshaları ile mecmuaların dikkatle gözden geçirilmesi oldukça önemlidir. Bu yazıda, Necâtî Bey'in Bosna Hersek ve Fransa'da bulunan Divan nüshalarında yer alan ancak yayımlanan divanlarda bulunmayan gazelleri neşre edilecektir. Böylece edebiyat tarihi ve Necâtî Bey'le ilgili çalışmalara bir katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Necâtî Bey, Necâtî Bey Divanı, Gazel.

UNPUBLISHED GHAZALS OF NECÂTÎ BEY

Abstract

Necati Bey (d. 914/1509) is one of the founders of classical Turkish literature. His only extant work is Turkish Dîvân. This Dîvân which was organized by Necati on behalf of Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, published by Ali Nihat Tarlan (1963) and Ozan Yılmaz (2015). It has been 654 ghazals and 28 quasidas the last released Necati's Dîvân.

It's highly significant to publication of literary texts especially divans about in writing of history of literature. It has been diffused plenty of divans belonging to divan poets nowadays. When preparing these divans, either divan copies have not been seen or some of them have been determined afterwards. It's pretty important to reviewing of newfound divan copies and journals for specifying all poems of one divan poet. In this article, it's going to be published Necati Bey's ghazals which have not been published divan but situated in divan copies in Bosnia and France. Thus, it's aimed to contribute about the studies of history of literature and Necati Bey.

Keywords: Divan poetry, Necati Bey, Necati Bey's Dîvân, Ghazal.

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismetsanli@ogu.edu.tr.

GİRİŞ

Edirne'de 1455 yılına yakın tarihlerde doğan Necâtî Bey, XV. yüzyılın olduğu kadar Türk edebiyatının da önde gelen şairlerinden biridir. Dönemindeki ilim ve sanat anlayışı doğrultusunda kendini yetiştiren Necâtî Bey, Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu "şitaiyye" ve "bahâriyye" kasideleri ile padişahın takdirini kazanarak divan katibi olmuştur. Kastamonu'da bulunduğu sıralarda meşhur "döne döne" redifli gazelini yazan Necâtî, şiirleriyle kısa sürede tanınmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra II. Bayezid'e intisap eden şair, yeni padişaha sunduğu kasideler ile ondan da iltifat görmüştür. Bir süre Karaman valisi olan Şehzade Abdullah'ın divan kâtipliğini yapan Necâtî, Şehzade Abdullah'ın 1484 yılında vefatından sonra İstanbul'a dönmüş ve 1504'e kadar hayatını II. Bayezid'in himayesinde geçirmiştir. Şehzade Mahmud'un 1504 yılında Saruhan sancağına tayin edilmesi ile şehzadenin "nişancı"sı olarak Manisa'ya gelmiştir. Şiir ve sanatla yakından ilgilenen Şehzade Mahmud'un yanında geçen süreler Necâtî Bey'in ömrünün en refah dönemleridir. Şehzade Mahmud'un 1507'de vefat edince bu durumu hayatında bir talihsizlik sayan ve derin üzüntü duyan şair, İstanbul'a dönmüş ve bundan sonra hiçbir resmî görevi kabul etmemiştir. Kendisine verilen aylık bin akçe ile hayatını sürdüren şair, ömrünün son dönemlerini Şeyh Vefa zaviyesi yakınında aldığı evinde dostlarıyla sohbet ederek geçirmiştir (Tarkan, 1997:XV-XIX; Yavuz, 2013: 128-130). 1509 yılında vefat eden şair için öğrencisi Sun'î aşağıdaki tarih manzumesini kaleme almıştır:

Sen iy Necâtî ma'rifet-i nazm u nesr ile

Olmış iken bu mülk-i sühen içre pâdişâh

Terk eyledün bu mülk-i fenâyı bekâ için

Vardur ümîd k'artura rahmetlerin İlâh

Şol dem ki işitdi Sun'î-i bîçâre rihletün

Târîh didi fevtine "gitdün Necâtî âh" (Tarkan, 1997:19)

Necâtî, Türk şiirinin Osmanlı döneminde başlayan yeni ve büyük bir döneminin birinci halkasını oluşturan önemli şairlerdendir. Kaside, mersiye ve gazellerinde kendine has buluş ve teşbihleri ile dikkati çeken şair, bu yönü ile on altıncı yüzyıl başında bir edebî topluluğun öncüsü gibi görünür. Şiirlerinde özellikle Sultan Mahmud mersiyesinde Şeyh'nin etkisi olsa da Necâtî, açık söyleyişi ve anlaşılır üslubu ile Şeyh'den daha başarılıdır. Şiir dilinde Ahmed-i Dâî etkisinde kaldığı görülen şair, hemen her gazelinde atasözleri ve deyimlere yer vermiş, bu bakımdan edebiyatımızda öncü olmuştur. Mihri Hatun, Sehî Bey, Vâlihî, Tâli'î, Sun'î, Şemsî-i Edvârî, Sâkî, Sûzî-i Nakşibendî, Rızâî, Üsküplü Zârî onu takip eden, etkisinde kalıp şiirlerine nazire yazan şairlerdendir. Fuzûlî "gül" ve "hançer" kasidelerinin rediflerini Necâtî'den aldığı gibi "gayrı" redifli meşhur gazelini de Necâtî'ye nazire

olarak yazmıştır. Necâtî, güçlü sanatı ile edebiyatımızda Bâkî, Âşık Ömer ve Nedîm'den XIX. yüzyılın önde gelen şairlerinden Osman Şems'e kadar etkisi olan bir şairdir(Yavuz, 2013:129-130).

O, fitratından gelen samimilik ve doğallığı şiirlerine başarıyla yansıtmıştır. Şiirlerinde gönle aydınlık veren kelimeleri özellikle seçen şair, teşbih, tezat ve diğer edebî sanatlar ile bilinçli kullandığı kelimeler onun şiirlerinin gönlü açan bir özellik kazanmasını sağlamıştır. Halk psikolojisine önem veren Necâtî, devrin olaylarını, hayattan yansımaları ve gözlemlerini manzumelerinde şiir diliyle başarılı bir şekilde dile getirir. "Mersiye-i Ester" başlıklı bir katırın ölümü için kaleme aldığı şiir, şairin hayata ve halka bağlı yönünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Necâtî'nin rindâne ve âşıkâne tarzda yazdığı gazellerinde sadelik ve tabiiilik yanında hayal ve duygularındaki incelik hemen göze çarpar. Onun şiirlerinde yer alan hitaplar, öğütler ve soru cümleleri üslubunun en bariz özellikleridir. Necâtî'nin şiirleri her ne kadar kolay söylenmiş gibi görünse de halk düşüncesinden gelen bir derinlik, millî kültüre bağlı bir genişlik ve sosyal hayattan alınmış bir canlılığa sahiptir. Bu sebeple Necâtî'nin aşağıda bir örneğini verdiğimiz beyti gibi pek çok beyti, güzel birer sehl-i mümteni örneği olarak karşımıza çıkar(Yavuz, 2013:130):

Şişe gögsin geçürür leblerün öpdükçe kadeh

Dili varmaz yüregüm dopdolu kandur dimege (Tarlan, 1997:419)

Necâtî Bey'in elimizde bulunan tek eseri Divan'ıdır. Çeşitli kaynaklarda *Münâzara-i Gül ü Hüsrev, Gül ü Sabâ, Mihr ü Mâh, Leylâ vü Mecnûn* gibi başka eserlerinin de olduğu belirtilse de bunlar henüz tespit edilememiştir. Necâtî Bey Divanı, ilk önce Ali Nihat Tarlan tarafından latin harfleriyle (çevriyazı metin şeklinde) yayımlanmıştır(1963). Ozan Yılmaz ise Ali Nihat Tarlan yayınına esas alarak Necâtî Bey Divanı'nı ikinci kez latin harfleriyle (ve günümüz Türkiye Türkçesi imlasıyla) yayımlamıştır(2015). Yılmaz, yayınladığı Necâtî Bey Divanı'na ulaşabildiği yeni nüshalarından² hareketle eserin Tarlan neşrinde bulunmayan 6 gazel, 2 kaside, 2 kıta, 2 Farsça nazm, 1 Farsça müfred olmak üzere 7 yeni manzumeyi de eklemiştir. Böylece son yayımlanan Necâtî Bey Divanı'nda 28 kaside, 654 gazel, 5 musammat, 4 mesnevi, 69 kıta, 2 rûbai, 22 müfred ve 14 Farsça şiir yer almıştır(Tarlan, 1997; Sinan, 2007; Yılmaz, 2015: 12).

Necâtî Bey'in Hüsrev Beg Kütüphanesi'nde³ R-2004, R-2803 ve R-6345 numaralarda kayıtlı 3 adet divan nüshası bulunmaktadır. Necâtî Bey Divanı'nın Hüsrev Beg Kütüphanesi nüshaları ile Michigan Üniv. Kütüphanesinde bulunan nüshalarında bulunan şiirler ile yayımlanan metinleri mukayese ettik ve hem Ali Nihat Tarlan hem de Ozan Yılmaz'ın yayınladığı Necâtî Bey Divanı metinlerinde bulunmayan 6 gazel olduğunu tespit ettik. Bu gazellerden 5'i Hüsrev Beg Kütüphanesi R-6345'de kayıtlı nüshada, 1'i ise Michigan Üniv. Kütüphanesi 403 numarada kayıtlı nüshada bulunmaktadır. Necâtî Bey'in şiirlerinin tamamının ortaya konulabilmesi için tespit

² Michigan Üniv. Türkçe Yazmalar 403, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3883, Fransa Milli Kütüphanesi, Turc 281 ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları 45.

³ Saraybosna, Bosna Hersek.

edilen bütün Divan nüshaları ile mecmua vd. yazma eserlerin dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yayınlanan Necâtî Bey Divanı metinlerinde bulunmayan yeni gazellerin yer aldığı nüshaların özellikleri ve gazeller şunlardır:

1. Dîvân-ı Necâtî, Hüsrev Begova Biblioteka, R-6345

Dış ölçüleri: 14,5x21 cm, iç ölçüleri 9x14 cm. 102 yaprak. Baş ve sonundan yapraklar eksik olup her sayfada 15 satır var. Kağıt sarı olup yazı ta'lik hatlıdır. Mürekkep siyah olup ayet ve hadis iktibasları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Siyah meşin kaplı mukavva ciltlidir. 3a'da Travnik müftüsü Şeyh Mehmed Efendi'ye ait temellük mührü vardır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

Necâtî'nin kaside ve gazellerinin yer aldığı ancak baş ve son kısmından sayfaları eksik olan yazmada Necâtî'den başka şairlere ait gazeller de bulunmaktadır. 1a'da Kabûlî ve Emrî, 2a'da Ubeydî, 2b'de Nihânî ve Emrî, 26b'de Çâkerî, 78b'de Figânî, 79b'de Yahyâ'ya ait gazeller yer almaktadır.

Baş: Şayarsañ itmez elţâfın ihâta

Ne deñlü bj-ğad oldı ise a'dâd

Sonu: Çan ağlasun Necâtî iki gözlerün ço kim

La'l ü güher durur bu dükkânun güzelliği

1. Necâtî Bey Dîvânı R-6345'de Bulunan Nüshadaki Yayınlanmamış Gazelleri

Necâtî Bey'in R-6345'de kayıtlı divan nüshasında yayınlanmamış 5 gazeli tespit edilmiştir. Divanda gazellerin başında herhangi bir başlık yoktur. Tespit ettiğimiz gazellerin bir kısmı metinde bir kısma ise sayfa kenarında yer almaktadır.

Gazel 1 (R-6345, v. 22b-23a)

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Hüsn bezminde yañağun gül-i ħandâna geçer

Zülfünün bir teli biñ rişte-i reyĥâna geçer

2. Cânı yok durur ki şanem ide senünle da'vâ

Gerçi bir şüretle şâhid-i kâşâne geçer

3. Kim ola ħamzelerün tîrine cân virmeye kim

Tîr-i bâzâr-ı şadânun biri biñ cânâ geçer

4. Ele cām alub urur kendüyi dıvārlara
Güneşi gör ser-i kūyuñda ne mestāne geçer
5. Saña cān virdigüm oldur idesin baña revān
Ġamzeñüñ oğklarını kim biri biñ cāna geçer
6. Kuluñam didigüme dōst inanmaz kişinüñ
Baht yār olmayıcağ gerçi ki yalana geçer
7. Yār eşigini Necātî koma kim mürçeler
Baht yüz göstericek taht-ı Süleymāna geçer

Gazel 2 (R-6345, v. 50a)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Şi'rini mecmû'alarda yazasız şevkile siz
Tā kim ola her varağ 'aşğ ehline bir bād-bız
2. Sjne-i zāruñ şafhasında nağş idemezdi bahār
Bād-ı şubh izin tozından itmeseydi ħāk-rız
3. Yeg görürsüñ sen güzellerden bu dünyā çirkinin
İ'tikād itdüm ki ħ'ācem yoğimiş senden temiz
4. Ey cihān-perestümden isteyen mihr (ü) vefā
Toğurur neyy-i 'ağım (bir) pıre-zen andan ekiz
5. Tutar birer dürle dehrüñ kulağın rüzgār
Ey Necātî olalı lafzuñ güher tab'uñ deñiz

Gazel 3 (R-6345, v. 77a)

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

1. Yıkıldı göñlüm ol dil-dār elinden
Yağıldı cānum ol mekkār elinden

2. İşitmez nâle vü feryâd (ü) zârum

Figân ol dil-ber-i țarrâr elinden

3. Niçe zâr olmasun bî-çââre heb

Ki düşmezdi âhîr gül hâr elinden

4. Ne deñlü şivesi varise aldı

Çenâruñ kâmet-i dil-dâr elinden

5. Bulur cânım hayâtı ey Necâtî

İçersem bir kadeh mey yâr elinden

Gazel 4 (R-6345, v. 77b)⁴

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Sûz-ı dil benzüm şarardur ey yanağı ergavân⁵

Gâlibâ bu vechile küyuñda olmaz za'ferân

2. Ey saçı bîmârı yanın beklemekde bî-ğuzûr

V'ey gözi aqşâma karşı uyumakda nâ-tüvân

3. Koşma zülfün 'aynuña kıyma giriftâr olana

Âdem olur virme ol cellâd eline rîsmân

4. Şaşınur iki gözinden dil seni sırrı bu kim

Küllü sırrın câveze'l-işneyni şâ' olur 'ayân

⁴ Bu gazelin matla beyti ile başlayan bir gazel Tarlan ve Yılmaz neşrinde bulunmaktadır ancak R-6345'te yer alan gazel ile yayımlanmış gazel metni arasında beyit düzeyinde farklılıklar vardır. Bu sebeple R-6345'te yer alan gazeli olduğu gibi aldık.

⁵ fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Sûz-ı dil benzüm sarardur ey yanağı ergavân

Gâlibâ bu vech ile küyunda olmaz za'ferân

2. Koşma zülfün çeşmüne kıyma giriftâr olana

Âdem ölür virme ol cellâd eline rîsmân

3. Zülf ü ruhsârın ırakdan görünür bana yakın

Nite kim gece ile âteş şöyle kim gündüz duhân

4. Şaşınur yayı ele girmez tutun kirpik okın

Toğru tutulmayacak egrî bulunmaz bî-gümân

5. Çünkü hâlisdür Necâtî'nün yolunda kalbî yok

Nice bir seng-i cefâ ile idersin imtihân (Tarlan, 1997: 393)

5. Zülf (ü) ruhsârun ırâqdan görünür baña yakın

Nite kim giceyle âteş şu'lesin gündüz duhân

6. Zülf-i 'anber-bârile yaraşur örte leblerin

Hıç ola mı şem'-i rüşen perde-i şebde nihân

7. Egri bulunmaz Necâtî doğru bulunmayıcak

Ğamzesinden istenür bilmiş ola ebrü kemân

Gazel 5 (R-6345, v. 79b)

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Yine dıvâne gönül 'aşkıle Ferhâd olsun

Öleyin 'aşk yolında yine bir ad olsun

2. Ayrılık âteşine ey perî âdem mi döyer

Katılığda tatalum şinesi pülâd olsun

3. Yâre serv-i çemen-ârây kuluñdur didiler

Hışm idüb diye kulum nem degül âzâd olsun

.....⁶

4. Öpmege koşmağa yer yok dirisen ey yüzi gül

Ke Necâtî kuluñı cevriye mu'tâd olsun

2. Dîvân-ı Necâtî Beg, Michigan Üniv., Isl. Ms. 403.

Dış ölçüler: 268x187 mm, iç ölçüler: 155x89 mm. 209 varak. Ser-levha müzehhep, yıldız, sürh ve mavi cetvelli. Cetvellerin içi çift sütun halinde düzenlenmiş olup her sayfada 15 satır yazı vardır. Mürekkep siyah, vurgulanan bazı kelimeler ve iktibaslar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kağıt sarımtırak, yazı nestalik. Cilt, sahtiyan, köşebentli, vişne rengi, şemseli, miklebli meşindir.

İstinsah tarihi: H. 989/M. 1581.

Müstensih: Şehâbeddin Muhammed Şîrâzî.

Başı: Bi'smillâhi'rrahmâni'rrahîm

⁶ Yazma nüshada beyit eksik.

Oldı çü 'unvân dıvân-ı kâdîm

Sonu: Dünyâ içinde bâğ-ı İrem görmek isteyen

Sürsün yüzün mezarına ol yüce hâzretüñ

3. Necâtî Bey Dîvânı Is. Ms. 403'te Bulunan Nüshadaki Yayınlanmamış Gazeli

Necâtî Bey'in Michigan Üniversitesi kütüphanesindeki nüshasında yer alan aşağıdaki gazel, yayımlanan divanlarda yoktur.

Gazel 6 (Michigan Üniv., Isl. Ms. 403, v. 120a, b)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Gün yüzüñde ayda bir şafha yazar mâh-ı felek

Bu 'acebdür ol dağı olmuş bir iki yerde seg

2. Zülme kıatlanur diyü yaşımı seylâb eyleme

Şuya döymekde şekerle bir degül midür nemek

3. Şem'-i meclis(-veş dil) yanardı ammâ bu şabâh

Ölecek hasta gibi sözün azıtdı giderek

4. Çok zamândur tîr-i âhı düşmen için şaklaram

Kim dimişler döstüm her gün yarağ bir gün gerek

5. Ayruğın kodı Necâtî zülfüñ eyler arzû

Bağlamalu oldu bîçâre 'imâd ipini çek

SONUÇ

Bu yazıda ilk kez yayımlanan Necâtî Bey'in gazelleri, hem Necâtî Bey'e ait divan nüshalarında yer alması hem de manzumelerin dili, üslubu yanında kullanılan kelimeler, atasözleri ve deyimlere yer verilmiş olması gibi

özellikleri sebebiyle Necâtî Bey'e aitliği şüphe götürmeyecek şiirlerdir⁷. Diğer yandan incelediğimiz her iki divan nüshasında metnini verdiğimiz bu gazellerin dışında, yayınlanan divan metinlerine göre çok sayıda farklı beyit ve mısra olduğunu da tespit ettik. Necâtî Bey Divanı'nın eksiksiz bir metninin ortaya konulabilmesi için yeni tespit edilen divan nüshaları yanında şiir mecmualarının da dikkatle gözden geçirilmesi zaruridir. Necâtî Bey'in bütün divan nüshalarını gözden geçirerek Divan metnini doktora tezi olarak hazırladığını öğrendiğimiz Enes İlhan'ın çalışması tamamlandığında Necâtî Bey'in bütün şiirlerinin ortaya konulacağını ümit ediyoruz.

KAYNAKLAR

Bozkaplan, Şerif Ali (2011). "Necâtî Bey'in Türkçesi". *Turkish Studies*. S. 6/1. s. 169-184.

Divan-ı Necati Bey. Michigan Universty Library. Isl. Ms. 403.

Dîvân-ı Necâtî. Hüsrev Begova Biblioteka. Saraybosna, Bosna Hersek, R-6345.

Dîvân-ı Necâtî. Hüsrev Begova Biblioteka. Saraybosna, Bosna Hersek, R-2004.

Dîvân-ı Necâtî. Hüsrev Begova Biblioteka. Saraybosna, Bosna Hersek, R-2803.

Sinan, Betül (2007). "Necâtî Bey ve Şeyh Gâlib Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. c. 5, S. 10, s. 565-586.

Necati Beg Divanı. (1997). Haz. Ali Nihat Tarlan. İstanbul: MEB Yayınları.

Yavuz, Kemal (2013). "XV. Yüzyıl Batı Türk Edebiyatı II: Anadolu Sahası Türk Edebiyatı (1450-1500)". *XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

Necâtî Bey Dîvânı (2015). Haz. Yılmaz, Ozan. Ankara: AKM Yayınları.

⁷ Şerif Ali Bozkaplan, "Necâtî Bey'in Türkçesi", *Turkish Studies*, S. 6/1, 2011, s. 169-184.

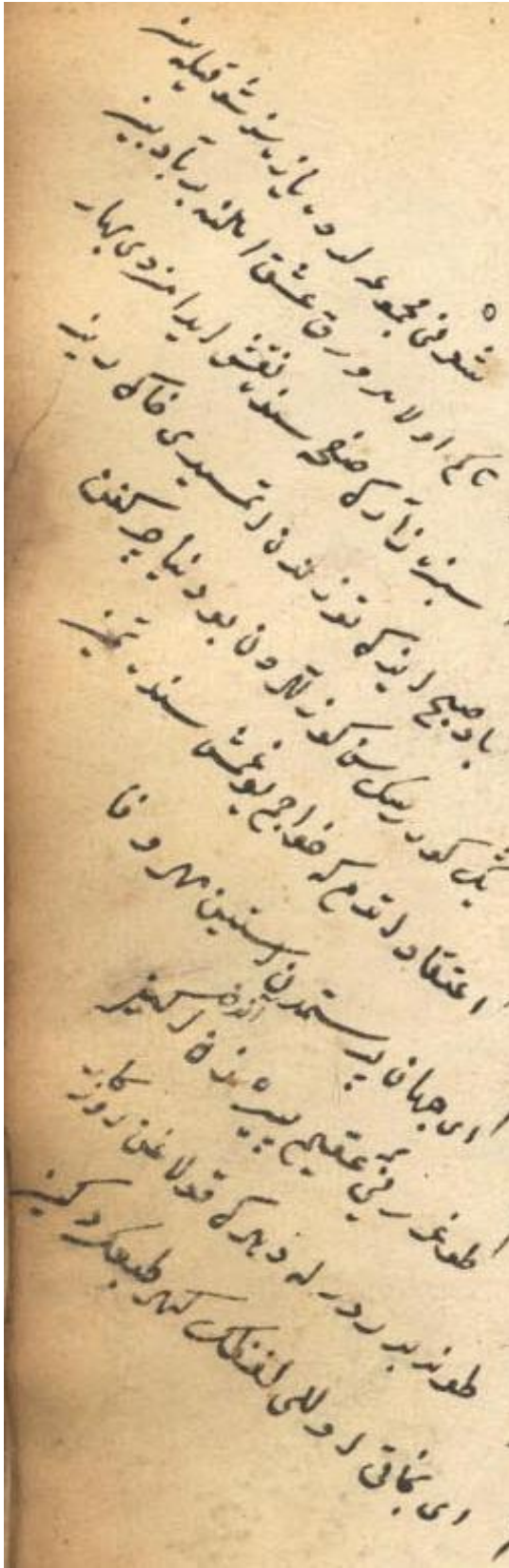

EKLER

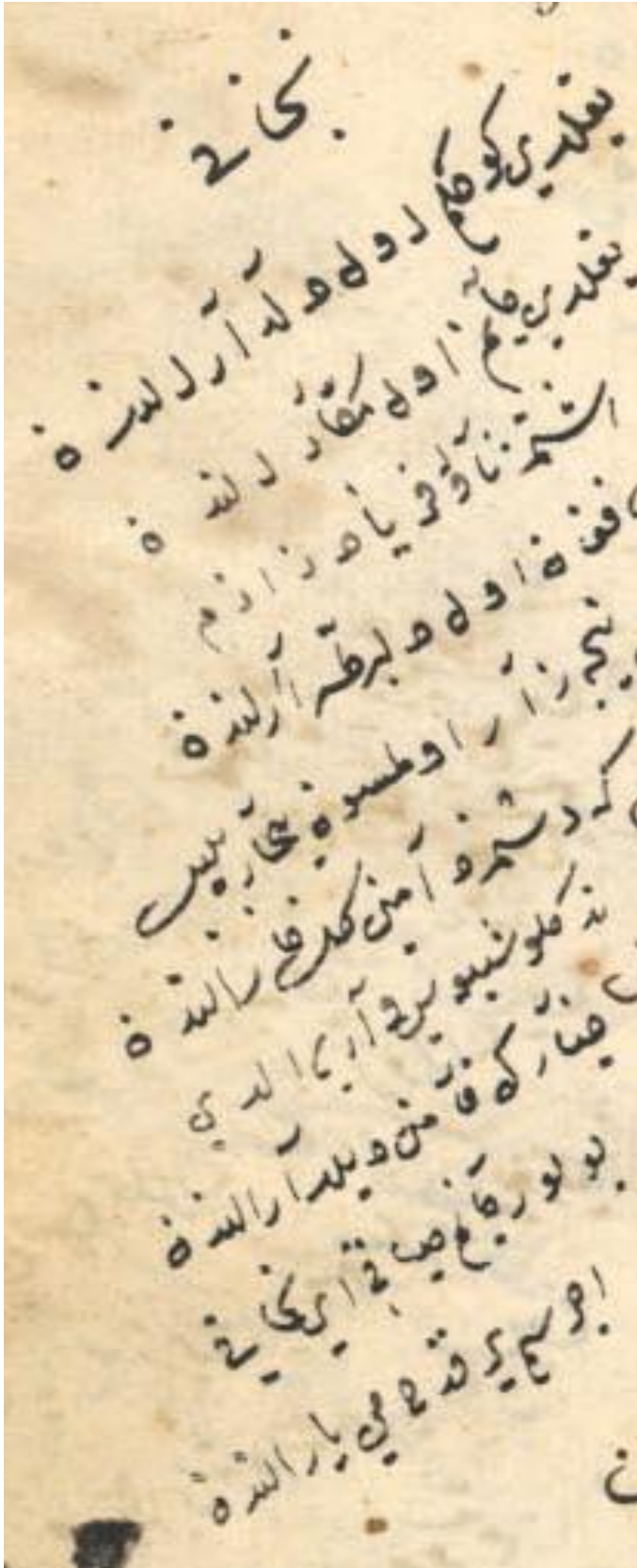
صن بزمندہ یگانہ گل فندانہ کج زلفک بر قلم بیکر رشتہ ریحانہ کج
جاننی یوقدر کہ صبح ایدہ سنکله دعوی کوج بر صورتک شامد کاتانہ کج
کم اولاغزہ لاکرتیرنہ جان ورمیہ کم نیر بازار صد انک بری بک جانہ کج

الہ جام الوین اورر کذوی دیوار لرد کونش کور سر کویکده نہ مستانہ کج
سکہ جان ورمی کوج اولدر ایدہ کن بکا غز کله اقلنی کم بری بک جانہ کج
قولوم دید کومہ دوست اینتر کینگر بخت یار اولیجی کر چکی یالانہ کج
یار اشیکنی نجائی قدمہ کم مور صبر
بخت یوز کس جگر تخت سلیمانہ کج

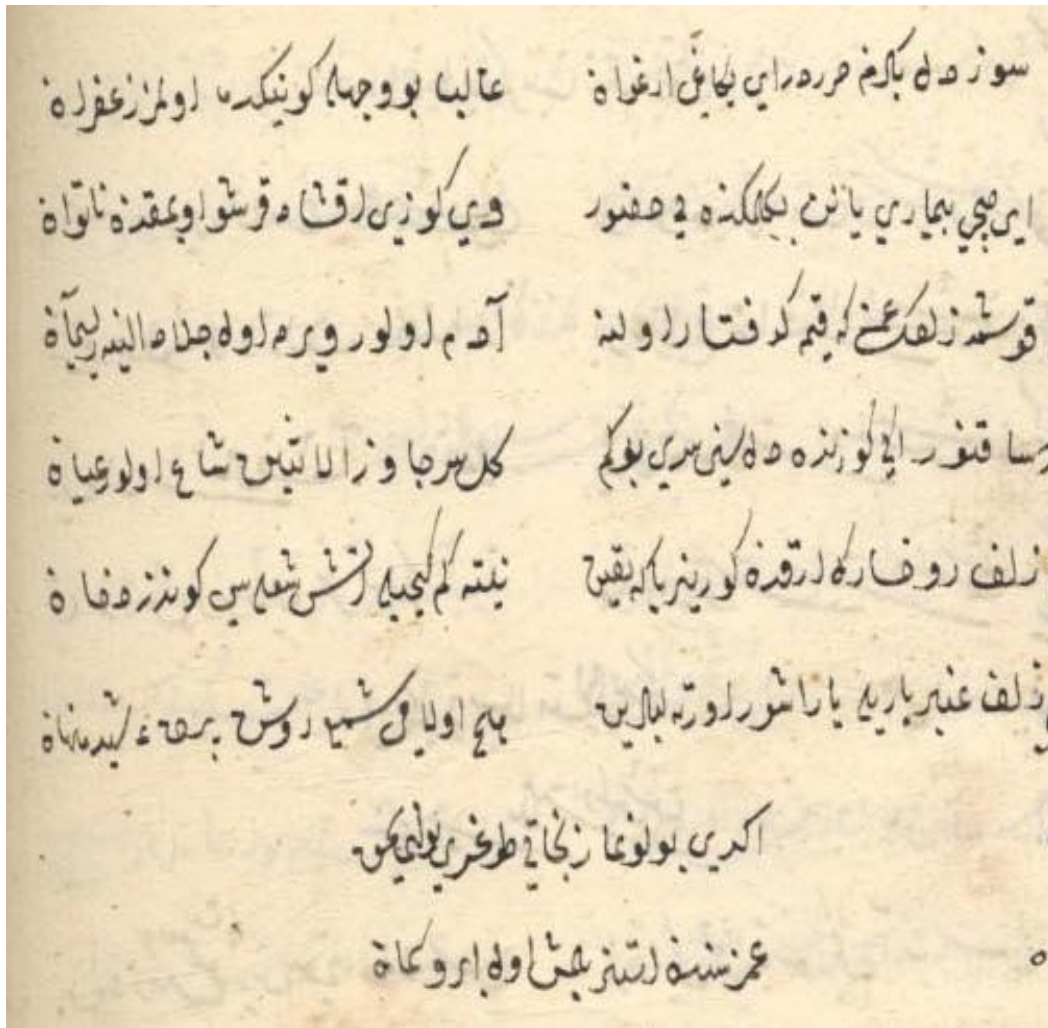
Gazel 2 (R 6345, v. 50a)

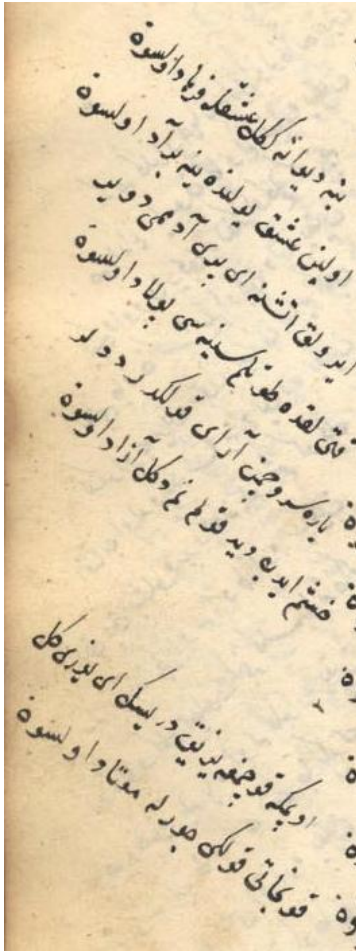
Gazel 3 (R 6345, v. 77a)

Gazel 4 (R 6345, v. 77b)

Gazel 5 (R 6345, v. 79b)

Gazel 6 (İsl. Ms. 403, v. 120a, 121b)

